

КРАЕВЕДСКИТЕ ИНИЦИАТИВИ И СОЦИАЛНИТЕ МРЕЖИ КАТО ТЕРЕН В ЕТНОЛОГИЯТА

INITIATIVES INSPIRED BY LOCAL STUDIES OF HISTORY AND SOCIAL NETWORKS AS FIELD SITES IN ETHNOLOGY

Златина Богданова (Zlatina Bogdanova)

Abstract

The Facebook group *Stanimaka Fotograf* is a virtual space for sharing old photos of Asenovgrad and its inhabitants, including photos of cityscapes – buildings and streets, and family photos.

The purpose of the research is to show how this Facebook group was created, who defined its profile, and how this virtual platform for posting old footage became the basis for the foundation of a civil association with the aim of preserving cultural memory through exhibitions and festivals with a retrospective focus, supported by the local authorities. The approaches, through which the civil organizations have the opportunity to influence the decisions of the administration, and to some extent, to determine the cultural policies at the local level, are revealed. The main observations and interviews on this topic were conducted in the period 2019–2022 in Asenovgrad. The study combines two fields: digital ethnography, which focuses on cyber culture and cyber communities on the Internet, and anthropology at home.

Keywords: social networks, digital ethnography, anthropology at home, cultural memory, post-communist nostalgia, collective nostalgia

Социалните мрежи обхващат все повече сфери от ежедневието на човека – домакинство, мода, образование, политика, забавления. Освен споделяне на снимки и видео, мрежите дават поле за изразяване на мнения и отношения към теми и обекти от миналото и настоящето. Все по-голяма популярност набират групите за споделяне на архивни снимки, коментари и дискусии под снимките, и свързаните с тях спомени за събития, места и персонажи, част от историята на различни градове и региони. Тези дигитални архиви отговорят на нуждите на потребителите да колекционират и споделят снимки и други материали от историята на тяхната общност/страна, като така формират и друга паралелна виртуална общност във фейсбук.

Как и защo се създават тези групи, кой стои в основата им, кои са потребителите и каква информация се обменя в тях са част от въпросите, на които търси отговор това изследване. Подобни групи в България и бившите социалистически стани представляват един нов феномен, възникнал след падането на комунистическите режими в Източния блок и настъпилите промени след 1989 г. Такива групи са, цитираните в изследването на Моника Сзирон, *Budapest régi képeken* (BRK) (Унгария), *Poze vechi din Romania* и *fotografii vechi românești* (Румъния), Изгубени в миналото – *Lost in the past* (България), *Stara Warszawa na fotografiach* (Полша), *Pražský historický kaleidoskop* (Чехия), *Stare fotografije i razglednice grada Zagreba* (Хърватска), *Grupa Arhivski snimci Srbije i Jugoslavije* и *Stari Arhivski Snimci Srbije i Jugoslavije – 1903 – 1934* (Сърбия и бивша Югославия), МАКЕДОНИЈА НИЗ СТАРИ ФОТОГРАФИИ! и СТАРИ СЛИКИ И НАСТАНИ ОД МАКЕДОНИЈА (Македония) (Sziron 2022: 243).

Според Моника Сзирон, която е изследвала споменната група *Budapest régi képeken* (BRK) в Унгария, „тези виртуални пространства за споделяне на спомени от комунизма предоставят нови възможности за култивиране на паметта. Те също така създават безпрецедентна възможност за запомняне, запазване и споделяне на визуални изображения от комунистическия живот за посткомунистическите поколения“ (Sziron 2022: 243). Авторката анализира реакциите и участието на тези поколения в спомената фейсбук група, създадена в Будапешта през 2013 г.

Една от най-популярните български групи във фейсбук, от края на 2018 г., *Изгубени в миналото – Lost in the past* е „сздадена по желание на нашите читатели“. В допълнение се посочва, че „тук имате възможност да публикувате, споделяте и дискутирате интересни теми, снимки, новини, музика и др.“ Близо 62 000 са участниците в тази група, като не всички са активни в качването на снимки и други материали. Споделят се снимки от епохата на социализма, и често носталгично се коментират. Освен социализма, епохата преди 1944 г. също е представена чрез снимки на национални герои, революционери, снимки на градове преди социалистическото застрояване.

В тази статия разглеждам фейсбук групата *Станимашка фотографчийница*¹ като виртуално място за споделяне на стари снимки на града и неговите жители, включително снимки на градски пейзажи – сгради и улици и семейни снимки. Целта на изследването е да покаже как се създава тази група във фейсбук, кой е определил профила ѝ, и как тази виртуална платформа за споделяне на стари кадри става основа за възникване на гражданско сдружение с цел опазване на културната памет чрез изложби и събития с историческа насоченост, подкрепяни от местните власти. В хода на изследването се разкриват и подходите, чрез които гражданските организации имат възможност да влияят

---

¹ Вж. *Станимашка фотографчийница* в интернет: <https://www.facebook.com/groups/723652627742915> (25.05.2022)

върху решенията на администрацията, и до известна степен, да определят културните политики на местно ниво. По-общите изследователски въпроси са: до колко успешни са тези проекти, как обединяват гражданството за целите на конкретни каузи, свързани с опознаване и опазване на културноисторическото наследство на Асеновград. Защо тази история е важна и ценена? Какво мотивира хората да споделят снимки и спомени, да участват в рето фестивали и възстановки? Може да се предположи, че подобни групи служат за „отдушник“ на напрежението и страховете, предизвикани от проблемите на настоящето.

Носталгията по миналото е добре изследван феномен в световен мащаб (Lowenthal 1985; Davis 1979; Batcho 1995; Boym 2001; Todorova, M., & Gille, Z. (Eds.) 2010), но малко е изследвана носталгията по миналото в социалните мрежи (Yordanova 2019; Sziron 2022). Според Фред Дейвис (1979: 414–424) носталгията е закотвена в настоящето, и е начин за реконструиране на социални отношения, предефиниране на социални позиции/статуси, изковаване на колективни и индивидуални идентичности в периоди на преход, когато се променя ценностната система на обществото. Ф. Дейвис разграничава два вида носталгия – колективна и индивидуална, чиито прояви изследва в Съединените Щати в началото на 70-те години на 20 век. Според него, колективната носталгия е резултат от мащабни *промени* на социалните и политически условия, и като средство за адаптация, този тип носталгия е реакция срещу настоящето. В това изследване използвам концепцията за колективната носталгия, и приемам, че носталгиците, които качват снимки от личните си архиви в интернет са хора, които искат да споделят и оплачат *загубата* на ценности, и по такъв начин да установят своята идентичност съобразно тези *ценности*. Както може да се предположи, това са хора, които принадлежат към по-старите поколения, преживели социализма и изградили кариерите си през този период.

Методология

В този текст ще представя моето дългосрочно изследване, проведено в Асеновград² и осъществено както чрез включено наблюдение, интервюта и неформални разговори, така и в интернет пространството. Проучването ми се фокусира върху краеведските инициативи и социалните мрежи³, които се превърнаха в етнографски терен през последните няколко години. Терените в етнологията се променят динамично, и съвременните изследователи са изправени пред предизвикателствата на нови методи за работа на терен. Един от тези подходи е познат като „антропологията у дома“, който отчита позицията на изследователя, който работи в средата, която му е културно близка и сред хора, които са

² Асеновград е градът, в който пребивавам дългосрочно и тази ситуация се утвърди още повече по време на пандемията от коронавирус през 2020/2021 година, която не е преодолена окончателно и през настоящата 2022 година.

³ За дигиталната етнография, вж. изданието *Добре дошли в Киберия! Записки от дигиталния терен*. Съст.-ред. Ангелина Илиева, Лина Гергова, Лозанка Пейчева, Светла Казаларска. София: ИЕФЕМ – БАН, 2014.

част от неговото обкръжение (Jackson, A. (ed.) 1987). Използвах вътрешната си позиция (като изследовател, постоянно живеещ в Асеновград), за да получа достъп до респонденти, да наблюдавам ежедневиия начин на живот и специалните събития, които се случват в града. Семейната ми история също е сред личните характеристики, повлияли на изследването: моят произход по майчина линия е свързан с Асеновград. Следователно моята семейна биография (като наследник на известния в града род Боеви) ми осигурява ценни контакти и достъп до информация.

По метода *case study*, в изследвания дигитален терен разглеждам активността и публикациите във фейсбук групата *Станимашка фотографчийница* – виртуално пространство за носталгични спомени и дейностите на свързаното едноименно Сдружение, което досега е разработило различни формати за опазване на градското наследство и културна памет. Сред тях са споменатата фейсбук група, видео поредица *Изгубеният Асеновград*, качена в YouTube, и две издания на градския ретро фестивал – през 2020 и 2021 г. Сдружението организира няколко дарителски кампании за спасяване на ценни артефакти (напр. откупка на стар фойтон) и за възстановяване на местни паметници на културата (градска чешма и църковни икони, датиращи от 19 век). Основните наблюдения и интервюта по тази тема са проведени в периода 2019–2022 г. Проучването комбинира две полета: антропология на дигиталния терен (т. нар. *digital ethnography*), която се фокусира върху киберкултурата и киберобщностите в интернет, и антропология у дома (*anthropology at home*).

Станимашка фотографчийница

С близо 6000 членове публичната фейсбук група със седалище в Асеновград събира и показва огромен брой стари снимки, илюстриращи миналото на града. Групата е озаглавена *Станимашка фотографчийница* и това име е носталгично завръщане към старото име на града до 1934 г. – Станимака. От 2015 г. групата е активна в споделянето и коментирането на снимки, които улавят старинния (предсоциалистически) градски пейзаж, социалистическия градски дизайн и архитектура. Мисията на групата гласи: „Ние събираме, съхраняваме и показваме миналото на Асеновград в снимки. Помогнете да пренесем в бъдещето най-хубавите моменти на Асеновград и района. Разкажете вашата вълнуваща история на снимката, която публикувате.“ Освен това членовете са насърчени да публикуват изображения от определен период от време, тъй като снимки, датирани след 1990 г., не се допускат за публикация в групата. Налице е съзнателно усилие за филтриране на изображенията и то отразява мотивацията на тримата администратори на групата за опазване на една виртуална памет за Асеновград преди новото време. Старите снимки разказват истории за градския живот, хора, семейства и пространства и по този начин имат интерактивна функция, обединявайки хората чрез споделени и носталгични спомени. Членовете на групата споделят мнения и изразяват много емоции, включително изненада, носталгия, хумор, обич. Има също дебати и някои „сложни“ въпроси, за-

дадени на членовете от модератора на групата. Това виртуално и „афективно“ пространство за носталгични размисли ще бъде анализирано от гледна точка на културната памет. Анализът ще се съсредоточи върху процесите на култивиране и съхраняване на културната памет, при които миналото непрекъснато се предоговаря в настоящето, като същевременно има отношение към бъдещето.

Групата има трима администратора и активни последователи от Асеновград и чужбина – сред емигрантите, напуснали града. Един от най-активните членове на групата (много от съдържанието на групата във фейсбук е качено от него) и свързаното Сдружение е Атанас Кендев⁴ (р. 1964), икономист по образование. Той е един от администраторите на групата във ФБ и идеен създател на много от проектите на Сдружението. Като лично занимание и хоби той колекционира картички с пейзажите на града, и издирва материали за събития и личности в архиви и библиотеки.

Когато Атанас Кендев през 2015 г. се запознава с дейността ѝ, групата вече е била създадена, но с друг фокус – с цел да насърчи непрофесионални фотографи/аматьори да снимат града – природата и сградите. Първата ѝ инициатива е организиране на конкурс за снимки и изложба „Моменти от днес – спомени утре“, представена на винил пред Историческия музей, и впоследствие дарена на МБАЛ Асеновград: „В момента снимките са по кабинети, по коридори, по зали в болницата. Може още да се види. Много приятна стана“, допълва Кендев, който участва в тази изложба със свои снимки, „с историческа насоченост: съвременни снимки, но на стари сгради, запазени сгради, на хора от старото време“. Така той се присъединява към групата, и заедно с двамата основатели решават да променят профила: „за разглеждане, показване, не точно опазване, а издирване на културно-историческото наследство на града. Това стана в период, може би, от една година. Следващата изложба, която направихме, беше вече със стари снимки на града, повечето от архиви, фамилни, домашни, много картички.“ Изложбата на винил „Незабравения Асеновград“, организирана в края на 2015 г. пред сградата на Историческия музей в града е много успешна по спомените на Кендев. Следващата година (2016) групата организира нейно продължение, „Незабравения Асеновград 2“, снимки (винил), показани в Старинното училище „Св. Георги“ към Историческия Музей на Асеновград. На въпроса „Как бяха събрани снимките за изложбите?“, Кендев отговоря: „Ние търсихме сами, и около 20 до 30 човека предоставиха фамилни снимки; винилите от двете изложби се съхраняват в Историческия Музей. От там вече започнаха да се трупат много снимки, много материали, започнахме да купуваме снимки, основно аз, под формата на картички, под формата на домашни албуми. Емилия Колева купува цели албуми, и също търси родова памет. Моята насоченост беше по-скоро към градската среда, защото картичките представляваха сградите, улиците“. Към момента на интервюто Кендев твърди, че разполага с архив от 200–300 снимки на града, събрани от най-различни източници: „по-

⁴ Интервю с Атанас Кендев, администратор на групата във ФБ и един от основателите на сдружението „Станимашка фотографийница“ от 19 май, 2022 г., личен архив на автора.

вечето са от междувоенния период, даже и от края на 19 век, малко има и от социалистическия период”. Намира ги по търгове, аукциони, от други хора. Повечето продавачи на такива картички, му се обаждат, когато излезе нещо за Асеновград и за Станимака.

На следващия зададен от мен въпрос, „Как си обясняваш обръщането към миналото по цялата страна и по света? Защо е важно миналото?“, Кендев дава следното обяснение: „Миналото, дава възможност сами да се познаем, кои сме, какви сме, кои са били предците ни, как сме се създадали ние, и когато ние се познаваме по-добре, можем да действаме в момента, по-активно, по-актуално и да правим нещо и за бъдещето, това е насоката, в която работим. Продължихме с много изложби.“

Изложбата „От Рожен до Марица“ е посветена на присъствието на реката в градската среда. Снимките са показани в Градската библиотека през септември 2018 г. Освен изложби, Сдружението създава и кратки образователни филми, качени в YouTube канала *Stanimaka Fotograf*. Като резултат от издирването на картини на стари майстори с градски пейзажи от Асеновград се създават дигитален сборник с техни картини и мултимедийна презентация като късометражен документален филм. „100 на 100 Коко“ е друг филм, посветен на творчеството на асеновградския художник Коста Форев. През януари 2020 г., филмчето от 16 минути е дарено на Библиотеката, по случай откриването на залата, изрисувана от Форев. От 2019 г. Сдружението издава календар със стари снимки, „за да могат хората, които не ползват инернет и фейсбук, да се докоснат до старата история“, допълва Ат. Кендев. Друг мащабен проект на Сдружението е създаването на сериала „Изгубеният Асеновград“ от 15 епизода за разрушения център на града⁵, личен изследователски проект на Атанас Кендев. Епизодите⁶ могат да се видят в платформата за видео споделяне YouTube, и се радват на голям интерес от жителите на Асеновград. За участието си в проекта Емилия Колева споделя: „Най-голямата носталгия е по загубения Асеновград, което роди поредица от епизоди в резултат на изследване на Атанас Кендев, администратор на групата. Аз влязох в екипа като редактор и диктор. Дори онзи ден, една гражданка ми каза, че всяка вечер си пуска и гледа епизодите, и това ѝ носи успокоение и връщане към времето, когато е работила на стария център.“

Емилия Колева⁷ не е член на Сдружението, но е участвала в тяхни проекти на доброволни начала. Разбрала е за дейността на *Станимашка фотографчийница* от изложба, експонирана във фойето на Градската библиотека „Паисий Хилендарски.“: „Харесах експонатите – стари вещи, стари снимки, всички много добре подредени и впечатляващи. Развълнувах се, когато в стара сватбена фотография

⁵ Повече за градския център на Асеновград, вж. Богданова 2020.

⁶ На доброволни начала, аз участвах в последните 7 епизода като преводач на текста за добавяне на субтитри на английски език.

⁷ Емилия Колева (р. 1958 г.) е журналист, магистър по библиотечен и културен мениджмънт, от дълги години завежда отдел „Изкуство“ в Градската библиотека „Паисий Хилендарски“.

видях моите баба и дядо – Невена и Стоян Дафчеви, като кумове. Да те бяха кумове на семейство Христина и Атанас Граматикови, които са баба и дядо на администратора на групата Елена Граматикова. Тя беше предоставила тази снимка в изложбата. Споделих с Граматикова, че аз също имам богат архив, но нямам профил във фейсбук. Фотографчийницата ме запали и не след дълго се регистрирах в социалната мрежа. “Емилия Колева става член на групата във фейсбук на 19 януари 2017 г. и оттогава продължава да публикува издирени от нея снимки: „Първата снимка на Султана Шишманова/баба Султани/ (1883–1968) публикувах на 09.02.2017 г. През 1908 г. тя основава Християнско дружество „Св. Благовещение“ в църквата „Св. Богородица -Благовещение“. Снимката предизвика интереса на близо стотина потребители, които бяха само чували за нея, а сега успяха да я видят. Дори в коментарите бе публикувано вечното ѝ място в храма – паметна плоча в двора на църквата „Св. Богородица Благовещение“. Снимката ми беше предоставена от Ирина Боева, заедно с други снимки от дейността на дружеството, тъй като нейната свекърва Мария Боева⁸ е била подгласница (зам. Председател) на дружеството. Останалите снимки представяха поклоннически пътувания до свети места, като най-емблематична е екскурзията на дружеството до Рилския манастир, която публикувах по-късно пак в групата. Много от лицата бяха разпознати от техните деца и внуци.“

От присъединяването си към групата, Емилия Колева⁹ е един от най-активните ѝ членове с близо 240 публикувани снимки, част от които от личния си архив, а други – предоставени от близки, роднини и приятели: „След като увлечението ми да се ровя в стари снимки нарасна, започнах да ходя по битациите, търсех интересни снимки, свързани с историята на града, купувах ги, обработвах ги и на почти всички поставях знак с моето име. Ценни са тези снимки, които са свързани с архитектурата на града, реката, улици, съборени къщи, с историята на образованието и културата, занаятите, известни личности, снимки свързани с празници, сватби, излети, манифестации и такива свързани със спортни прояви. Всяка една снимка е ценна, всяка е история и спомен. Важното е да се пазят и да имаме памет. Изхвърлените снимки родиха рубриката „Контейнер“ в групата СФ. Моята идея и на други събирачи на изхвърлена градска памет е да съберем и съхраним тези фотографии. Търсихме в кофите за боклук, по избите и тавани, при смяна на жилища и ремонти, държахме връзка с каруцарите, които са преносвачи на стари вещи. Изследвахме снимките, датирахме ги, подреждахме ги хронологически. Това историческо дело за мен е хоби, страст и естетическа култура. Подредих първия фотодокументален разказ „Снимки пазят времето в образи“ за изложба на първия Ретро-фестивал „Станимака през 20-те години ХХ в.“ Като водещ на рубриката „Контейнер“ публикувах разказа във в. „Вестител“ – медиен парт-

⁸ Споменатата Мария Боева е моя прабаба и кръстница.

⁹ Емилия Колева има значки (badges), които са ѝ дадени от администраторите на групата и се виждат само от членовете на групата във фейсбук: Разказвач на визуални истории, Инициатор на разговори, Посланик на групата.

нър на фестивала, който представи историята в по-разширен вид и с повече непоказани снимки.“

Според Е. Колева, изселниците в Турция и емигрантите от Асеновград в чужбина също следят публикациите в групата: „Има хора, които отдавна живеят в чужбина, една голяма част са изселници в Турция, други са емигранти в Западна Европа и Щатите, но живо се вълнуват от миналото на родния си град. Те споделят и публикуват снимки от тяхното детство, от ученическите години, от другарски срещи, от площада. Когато дойде пандемията, хората останаха вкъщи и започнаха масово да публикуват снимки от семейните си албуми. Администраторите не можеха да си вдигнат главите от работа. Иван Дойчев от стар земеделски род, репресиран, показва стари снимки, документи, публикува много от историята на града – родова история, от сой. Така СФ стана отдушник, и групата се превърна в библиотека.“ За правилата, по които функционира групата, тя допълва: „Администраторите на групата са много строги, не се допуска политизиране на темите, и трият политически и други неподходящи коментари, дори съм имала случаи на публикувани от мен снимки, да бъдат свалени заради неподходящи коментари – политизиране на темите. Според мен, трябва да се изтриват коментарите, а не да се свалят снимките.“

Инициативи за опазване на културно-историческото наследство

Освен колекциониране и представяне на стари кадри, Сдружението се ангажира с каузи по опазване на културно-историческото наследство. По негова инициатива по случай Деня на будителите – 1 ноември, през 2018 г. в Асеновград (ул. „Железарска“ 7) беше открита паметна плоча на големия фотограф на Родопите и Беломорието, Крум Савов. Паметният знак е финансиран изцяло от дарения и доброволен труд на членове на групата. По същото време, пред Градската библиотека на малкия площад е показана изложбата „Места и лица през фотообектива на Крум Савов“. Снимките са поставени в табла, осигурени от Общината. Тази изложба, част от Есенните празници на изкуствата на Асеновград, е пак инициатива на *Станимайка фотографчийница*, реализирана със съдействието на Историческия музей.

Освен проявите за отбелязване на паметни годишнини на важни личности, свързани с региона, Сдружението инициира публични дискусии¹⁰ за опазването на сгради със статут на „културна ценност“ – това са Тютюневите складове (познати като „Монопола“)¹¹, за които Кендев твърди, че са единствените за-

¹⁰ През 2017 г. присъствах на публична дискусия, посветена на архитектурния комплекс на Тютюнева кооперация „Асенова крепост“ – недвижимо културно наследство. Като продължение, Сдружението със собствени средства организира тематична фотоизложба и изработване и поддържане на сайт с материали за Монопола: <http://tobacco-asens-fortress.com>. (21.07.2022)

¹¹ Сдружението е партньор на изложбата „Дим. Истории за тютюна“, открита в Пловдив на 28 март, 2019 г. и посветена на историята и наследството от тютюневата промишле-

пазени в страната, и сградата на Караалановото училище¹². За „Монопола“ има създаден сайт от членовете на Сдружението със стари снимки и материали, като идеята е мястото да се оживи с нови функции по примера на подобни индустриални халета в чужбина. Така този обект на индустриалното наследство в града ще има бъдеще и за идващите поколения асеновградчани.

За да осъществят друга своя инициатива – създаване на Музей на Тютюна в Асеновград, Сдружението инициира кампания за събиране на артефакти и материали за бъдещата експозиция. Друго начинание на ентусиастите от *Станимашка фотографчийница* е внесено в Общината Предложение¹³ за създаване на Градска художествена галерия, като те са водили преговори с местните администрации по този въпрос, за сега без удовлетворителен резултат. Липсата на културни пространства в града е осезаема, и възпрепятства културния живот, който бива ограничен в неподходящи помещения с остаряла материална база. Сружението също не разполага със собствено помещение, което да използва за служебни нужди (офис), и където да организира образователни курсове.

Една все още нереализирана идея на Сдружението, която има потенциал да обедини гражданството на Асеновград, е изграждане на войнишки паметник. Започнатият през 1938 година такъв паметник не е завършен (макар и тържествено открит) и през 1965 година е премахнат.¹⁴

Фестивала „20-те години на XX век в Станимака“ – 2020 г. и неговото продължение „30-те години на XX век в Станимака“ – 2021 г.

През септември от 25 до 27, 2020 г. беше проведен първият ретро-фестивал в Асеновград, посветен на „20-те години на XX век в Станимака“.¹⁵ Според анализ¹⁶ на Сдружението, публикуван във ФБ:

ност. Изложбата е част от културната програма на „Пловдив – европейска столица на културата“.

¹² За Караалановото училище, вж. репортаж на БНТ от 02.07.2021 г., „Спасяват Караалановото училище – паметник на културата в Асеновград“: <https://bntnews.bg/news/spasyavat-karaalanovoto-uchilishte-pametnik-na-kulturata-v-asenovgrad-1161061news.html>. (21.07.2022)

¹³ Предложение за включване в Инвестиционната програма на Общината за 2019 г. за създаване на Градска художествена галерия.

¹⁴ Вж. пост на Атанас Кендев, публикуван на 30 април, 2020 г. във фейсбук: <https://www.facebook.com/atcike/posts/pfbid02LXGrTy3KogSEMC8RxAТj6RGVVR1C2fzhaoVdJf1Ton9UACjA3kdUkgzqd8nLopDJl>. (25.05.2022). Постът е предизвикал 32 коментара и 14 споделяния (shares).

¹⁵ Вж. програмата на фестивала под заглавие „Уличен ретро-фестивал „20-те години на XX век в Станимака““, публикувана във вестник „Вестител“, година XXIII, брой 1010, 25 септември – 1 октомври, 2020 г., стр. 4.

¹⁶ „Анализ и отчет на резултатите от провеждане на Фестивала „20-те години на XX век в Станимака“ – публикуван документ в ФБ групата *Станимашка фотографчийница*, файлът е озаглавен *Analiz_Otchet1.docx*, достъпен на: <https://www.facebook.com/groups/723652627742915/files/docs> (21.07.2022)

„Идеята и целта на създаване и провеждане на Фестивала бяха да се създаде среда за изява на визуалните изкуства, в този смисъл полезна както за творците, така и за публиката. Всичко това в условията на липсващи събития в културната сфера и социална изолация в продължение на цяла година. Намерено бе уникално за града ни решение за ситуацията на епидемия. А и не само за града, Фестивалът бе един от малкото успешно проведени в цялата страна през 2020 година. Сдружение „Станимашка фотографчийница“ даде възможност за оживление на културния календар и утвърждаване на автори и творци, условия да продължат работа в променящите се среда и да се представят пред публика. Това бе постигнато на 100%.“

Обявен бе като „ретро“ „стийт“ фестивал на открито, и повечето от събитията в културната програма бяха представени в двора на читалище „Паисий Хилендарски“ и близката улица.¹⁷ В отчета на сдружението се уточнява:

„В трите дни бяха представени: Една изложба на стара архитектура, една за живота на градско семейство, две интерактивни инсталации, пърформанси – „Дефиле“ и „Вестникарче“, ретро-ревию, театрален етюд, театрална постановка, три състава със стари градски и класически песни, фото-ателие на живо, четири прожекции на видео-мултимедийни презентации. Подбраните събития създадоха условия за представяне на съвременни форми на изкуство, прилагане на нови модели на традиционните изразни средства. Мисията на Сдружението ни с основната си дейност и опита си е в пълна симбиоза с постигнатата цел. Със създаването на традиция в дългосрочен план с проекта за следващо издание („30-те години...“) през 2021 г. се постига устойчивост на идеята за използване на продуктите от визуалните изкуства в опазването и представянето на културно–историческото наследство.“

По-нататък в документа Сдружението утвърждава, че проектът на фестивала е създал

„в условия на криза нова динамична и витална художествена среда в сцена на открито и чрез медиите в информационното пространство. Приложиха се актуалните принципи на децентрализация в регионален аспект и утвърждаване на нова културна дестинация. Родиха се нова сцена и алтернативен календар за местните потребители на визуалните изкуства. С тази стъпка се подава ръка на литературата, музиката, театъра и визуалните изкуства, като се казва смело на авторите – „Имате своята сцена,

---

¹⁷ Посетих двете вечери на фестивала, на 25 и 26 септември, заедно с група колеги от ИЕФЕМ-БАН – участници в работна среща, организирана по програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“.

елате и се заявете пред града и света с талантите си¹⁸. Фестивалът създаде благоприятни условия за творческо развитие и изява на млади творци и артисти в областта на визуалните изкуства и дейности като изложби, инсталации, пърформанси, концерти, театрални етюди. Проектът осигури достъпност и демократичност при представянето на визуалните изкуства в лицето на млади и по-непознати творци, без да има зависимости, „кре- постничество“, финансови рестрикции или „гърсене на връзки“ за изява.“

По време на фестивала приключи кампанията за набиране на средства за откупка и запазване на последния градски фойтон.¹⁸ Театралната трупа на актьорите-любители в Асеновград, обединени в Сдружение „Работилница за мечти“, играха на импровизираната сцена в двора на читалището с благотворителна цел: „Създаде се атмосфера за поощряване на благородното доброволчество сред младите и масово дарителство сред по-възрастните“, отчитат от Сдружението. Споменават се добрите условия на провеждане на фестивала и интегративната социална функция на проявата, която обединява жителите на града:

„отличната организация, удобното място и свободния вход при спазване на всички противоепидемични мерки дадоха шанс на зрителите за контакт с доброто изкуство без ограничения. Хора от различни възрасти¹⁹, възможности, религии и етноси, с различни интереси се събраха да приемат предложените им визуални продукти. Особено ценно бе настроението и любознателността на младите към историята, традициите и паметта на града. Локациите бяха подбрани да са достъпни за хора с ограничени възможности за придвижване. Подаръкът за всеки зритель – снимка на града в голям формат, бе жест към всички.“

Един от най-важните резултати от организацията и провеждането на събитието е сътрудничеството и създадените контакти с различни институции и граждански сдружения от Асеновград и други градове. Това се отчита позитивно от организаторите по следния начин:

„Ценен резултат е успехът в стимулиране на местни и междуградски партньорства между творци и институции, както и качествен обмен на културен продукт. Някои от институциите допуснаха неточност като от-

---

¹⁸ Емигрантите, които участват в групата, са сред най-големите дарители в кампанията. Организаторите са получили парични преводи от Франция, Белгия, Великобритания, Германия, Испания, от изселници в Турция. Впоследствие фойтонът е откупен и предаден чрез акт за дарение на Общината, като идеята е той да бъде включен в музейна експозиция.

¹⁹ На тези фестивали идват и млади хора, като Кендев е наблюдавал, че те се вълнуват повече от възстановките по време на фестивалите – „Войникът Валентин“, „Вестникарчето“, и обичат да се снимат с тези герои.

казаха да затворят за движение на МПС основната улица на провеждане на Фестивала, но решение ще има следващата година. Основни партньори бяха дванадесет организации и сдружения, пет от тях извън Асеновград. Любопитно бе, че взаимоотношенията бяха повече взаимопомагачи и обогатяващи организационно и по-малко финансови. Създадоха се условия за бъдещи съвместни дейности и устойчивост на партньорствата.“

В заключение пак се подчертава иновативното съдържание на културната програма, лишена от клишета и неподвластна на статуквото:

„Проектът стимулира модерни форми на изкуство като видео- и мултимедийни презентации, пърформанси, арт инсталации и въвеждане в традиционните изразни средства на нови модели и практики на създаване, представяне и менажиране. Допълнително се разви дискуссионна критическа среда и се стимулира публичен диалог. Новаторска стъпка е представяне на Фестивала в дигитална среда в YouTube в специализиран канал на Сдружението, в Портал за култура и изкуство на община Асеновград и FB-страницата „Латерна“.“

Ат. Кендев потвърди в нашия разговор, че фестивалът през 2020 г. е проведен с голям успех и с много посетители. Но продължението му през септември 2021 г. за малко да се провали напълно поради наложените строги медицински и административни мерки, и ограничение за посетителите до 60 човека и то само в двора на читалището. Организаторите са имали тежки разговори с Общината, и като резултат Фестивалът „30-те години на XX век в Станимака“ е единственото събитие в града от този период. На 18 септември 2021 г., втората поредна вечер от ретро-фестивала, беше представен електронен регистър на културните ценности/паметници на културата в градската среда на Асеновград, изготвен от Сдружението и предоставен за ползване на Общината. Откри се изложбата „Модерни времена“, посветена на арх. Боян Чинков²⁰, на която бяха представени знакови сгради в Асеновград, включително сградите, проектирани за семейство Боеви.²¹

Още в началото на 2020 г. Ат. Кендев пише и публикува в групата очерк за живота и творчеството на арх. Чинков.²² Под поста има 18 коментара с

²⁰ Архитект Боян Чинков се дипломира в Техническия Университет в Берлин. Признат за един от водещите архитекти в България, той започва кариерата си от Асеновград. Повече за дейността му вж. изданието *Архитект Боян Чинков* от 1995 г. на Никола Чинков.

²¹ Две от забележителните сгради, по проект на Боян Чинков и останали в центъра като наследство от предсоциалистическата епоха, са били собственост на пращядо ми Павел Боев, винопроизводител и богат търговец преди 1944 г. С женитбата си за Вера Боева, арх. Чинков се сродява с Боеви.

²² Материал „Архитект Боян Чинков“, публикуван от Атанас Кендев на 3, януари, 2020 година: <https://www.facebook.com/legacy/notes/2567899836651509/> (21.07.2022)

поздравления и благодарност към автора, който се е постарал да припомни на асеновградчани за дейността на толкова известния архитект. В един от коментарите Никола Филипов, асеновградчанин, емигрант във Великобритания, споделя своите спомени:

„За архитект Чинков си спомням една случка. Като студент в Пловдив първи или втори курс около 1970 година, гледам край автогара „Юг“, където печеха банички, една огромна опашка. Аз често купувах банички оттам, но... опашка никога не е имало. Отказах се да чакам. Сетне разбрах, че арх. Чинков платил предварително всички банички, които ще бъдат изпечени в тоя ден в баничарницата, поставил табелка „От днес баничките са безплатни“ и седнал отстрани да наблюдава. Аз табелката не видях – тя била на самото гише. Но сетне разбрах, че пристигнали милиционери и пак искали да го арестуват. Той казал: „Ами исках да видя какво ще е положението при комунизма, когато вече няма да съществуват пари и всичко ще е безплатно!“. Разправяха, че никой от опашката не искал една или две банички само за себе си. А циганките, дето метяли тротоара се наредили и искали за целите си семейства...“²³

А в представения материал Ат. Кендев дава следното разяснение за случката и нейните последици:

„Архитект Чинков остава в паметта на българите и със смелата си гражданска позиция. Можем категорично да кажем, че той е един от първите, организирани сега популярните акции с имена „пърформанс“ и „флаш-моб“ срещу парадоксите на социалистическите догми с общественото им осмиване, особено с акцията с безплатните банички в Пловдив. През 1963 г. следственият отдел на държавна сигурност образува дело срещу Боян Чинков. Архитектът е арестуван и разпитите продължават 33 дни. В началото на 1964 г. е осъден на пет години затвор и конфискуване на част от имуществото му, за „разгласяване на обидни и клеветнически твърдения, които уронват достойнството на българския народ и СССР“, изразено в измисляне и разказване на политически вицеове. Да, не е шега – осъден за разказване на вицеове! Архитект Чинков прекарва 10 месеца в Старозагорския затвор и е освободен след подигравките на френския президент Де Гол към френските социалисти и намесата на Пиер Ваго, председател на Международния съюз на архитектите.“²⁴

²³ Описаната от Н. Филипов случка често се разказва и в нашето семейство като анекдот.

²⁴ Материал „Архитект Боян Чинков“, публикуван от Атанас Кендев на 3 януари, 2020 година: <https://www.facebook.com/legacy/notes/2567899836651509/> (21.07.2022)

Носталгията по миналото като тема на дискусия във фейсбук

Относно ангажираността на поколенията и интересът им към миналото, Кендев дава следното обяснение:

„интересът към групата и към дейността поради насочеността ѝ към миналото е повече от по-възрастните хора. Причината е, че те си спомнят младостта и им е много приятно старото време. Имаме по-малко млади хора, което за нас е проблем. Самите те трябва да проявят интереса; ние сме отворени за разговори. Няколко човека (млади хора) се включиха активно в дейността ни по опазване на наследството, за които се оказва важно, че тази сграда и този площад е ценност и трябва да се запази.“

Последният цитат отвежда към темата за носталгията и употребите на миналото. Като резултат от нашата среща и разговор, Ат. Кендев стимулира дискусия в личния си профил във фейсбук, която ще представя тук. В негов пост от 20 май, 2022 г., ден след интервюто, той публикува следното²⁵:

„Вчера, в интервю за страничните ми активности, един ерудиран научен работник ме попита: „Защо обществото е толкова носталгично настроено, дори към соц.времената, дори и в младите поколения?“ Според мен има комплекс от предпоставки, насъбрал се в „прехода“. С малка тежест е промяната в образователната система. С по-голяма е селективната политика в подбора на „материала“. Има място и фактора, че с възрастовите изменения се губят сили и/или възможности. А с най-голяма – недоверието към бъдещето, подхранвано от оценката към управленците / по света и у нас/. Така бъдещето престава да е мобилизиращ или дисциплиниращ фактор, а всеки се чувства част от изчезващо високо ниво като образование, морал и всички, приети за ценни от цивилизационния процес, качества.

Todor Kalaydzhiiev: *Отлично обяснено! А между другото – по същия убедителен начин пресъздадено и в книгата на Георги Господинов – „Времеубежище“ – не случайно вече (според мен и други) с множество международни литературни награди!*

Атанас Кендев: *„Времеубежище“ стои закупена и чака да приоритизирам времето си.*

Атанас Кендев: *мисля, че аз непълно си го обяснявам. Затова го изписах, да чуя и други.*

Todor Kalaydzhiiev: *При мен се получи много „сполучливо“, за да си обясня по-успешно някои процеси сега-процехот я точно преди войната.*

---

²⁵ Вж. пост на Атанас Кендев на личния му профил от 20 май, 2022 г. и коментарите под него: <https://www.facebook.com/atcike/posts/pfbid02KomtSBt4sCZzsP7RuqEYf7jusLTbNBzgnkve4rxcAUdZdsLKvLufZejtFxFk1ZJrFl> (11.07.2022)

Ruzha Manolova: Неадекватното образование по отношение на история, литература е с най – голяма тежест. Ако знаеши историческите събития, без да са повлияни от пропаганда, много по – трудно ще се връщаши към миналото с носталгия.

Атанас Кендев: по тази логика всички, образовани след 50-те, сме податливи.

Ruzha Manolova: Да. Затова беше нужна промяна за новите поколения. Сега те са носталгици повече от нас.

Атанас Кендев: точно новите поколения визирахме. И там тежат другите фактори. Можем ли да приемем, че образованието вече е ок, по споменатите от теб критерии?

Ruzha Manolova: Изобицо не е ок. Какво знаят за комунизма, какво знаят за писатели и поети, жертви на репресии по време на комунизма? Те, не знаят, даже, че и Вазов се отрича от Русия. Смирненски, Вапцаров, а другите кога? Георги Марков, поне, ама – не. Не е ли престъпно, че целия период на комунизъм не се изучава?

Атанас Кендев: ето че стигнахме до загубата на доверие към управленците. Нали те определят / реформират образователната система.

Ruzha Manolova: Тя е следствие от тяхното бездействие в тази посока. Синята идея имаше огромен кредит на доверие в началото. Но, сега много ярко изплуваха скритите лимонки в нея и лесно се обяснява провала на прехода. Дано ме разбра правилно. Имах предвид, че загубата на доверие към управляващите е следствие от тяхното бездействие по отношение на образователната система, а и не само това, разбира се.

Атанас Кендев: затова мисля, че безбъдещността е основният фактор. Разбрах те, на мен ми трябва резултата, за да мога да отговоря на въпроса вчера. Ти говориши за причината.

Ruzha Manolova: Носталгиците биха се осветили, ако се пращат, милостиво, за няколко месеца в руската провинция. Вярно, Депардийо не стигна до провинцията и пак си плю на петите, но за нашите носталгици – там.

Георги Топчиев: „среци с Буров“, „Мравки и богове“, „Хайка за вълци“, „Бивши хора“ ..... кои управленци?

Атанас Кендев: Не фирмените, естествено.

Тони Цветанова: Атанас Кендев, казваши, че промяната в образованието е с малка тежест. Мисля, че е с доста голяма, що се отнася до факта, че училището доста девалвира по време на т.нар. преход. То вече не е институция. Ценностната система също претърпя промяна. Опростачването на нацията е видимо. Халтурата замести културата. Ами, носталгията е разбираема, някак...

Атанас Кендев: Тони Цветанова, ти сравняваш качества. На днешното и предишното. Предишното по-добро ли бе, носталгията от него като резултат по-слаба ли е?

Тони Цветанова: *Атанас Кендев, не става дума само за качеството, а преди всичко за отношението на обществото към образователния процес, учителите, адекватността на обучението спрямо пазара на труда и участието на училището за изграждане на ценностната система на подрастващите. Въобще не твърдя, че по време на соц-а, образованието е било върха. И тогава учебниците бяха съобразени с водената политика. Сега, също.*

Веселчето Цекова: *Хеле, пък социалните медии колко задълбочават и помагат на днешната младеж в развитието на изброените процеси, в световен мащаб говоря...*

Георги Топчиев: *1. 45г. изопачаване на историята 2. Поради всеобща некадърност, прехвърляне вината към демокрацията и капиталистическия свят. 3. Несъстояла се лустрация и поголовна пропаганда. 4. Абсолютна безпросветност. Номерацията е примерна. Всеки да си разпредели точките спрямо поколенията.*

Danail Ignatov: *Мило ми е да си спомням за миналото, защото там е младостта ми. Но мисля, че Атанас Кендев е много прав, че в това определена роля имат именно възрастовите изменения. Определена роля има и недоверието в бъдещето на света. Е, това важи особено за тези, които мислят, че бъдещето зависи само ... от нас...*

Атанас Кендев: *„Паметта е предание, историята – писание; паметта се грижи за справедливостта, историята – за точността; паметта морализира, историята брои и коригира; паметта е лична, историята мечтае за обективност; паметта се базира не на знание, а на опит: на съпреживяване, на съчувствие, на оглушителния опит на болката, който изисква незабавно съчувствие. От друга страна, територията на паметта е населена с проекции, фантазии, изопачавания: фантомите на нашето днес, обърнати назад. Събитията от последните сто години не направиха човечеството по-устойчиво – но го накараха да гледа на вчерашния ден като на бежански куфар, в който грижливо е събрано най-скъпото. Неговата реална ценност отдавна нищо не означава: тя е многократно умножена от съзнанието, че това е всичко, което ни е останало. Цветан Тодоров казва някъде как паметта се превръща днес в нов култ, в предмет на масово поклонение. На мен от ден на ден все повече ми се струва, че подлудяването по паметта е само основа, необходимо условие за друг култ: религия на миналото, разбирано по старинен образец – като отчупен къс от златен век, свидетелство, че по-рано е било по-хубаво. Пластилинната податливост на паметта я прави лесен заместител на вярата – упование, загледано назад. Нейната субективност и избирателност дават възможност да избереш кой да е исторически отрязък, който отдавна няма нищо общо с историята: за някого и трийсетте години на дваисети век могат да станат изгубен рай на невинността и постоянството. Особено във времена на тъжен страх пред неведомото.*

*В сравнение с бъдещето, където не ти се ходи, вече случилото се някак се одомашнява и дори изглежда поносимо.*²⁶

~ Мария Степанова, „В памет на Паметта“

Ruzha Manolova: Руснаците знаят най-добре. Те са и създатели на, и потърпевши от култа към паметта. Свързвам култа към паметта с нарастващата вълна на национализъм и затова не мога да се въздържа да прикрепя този линк. За тези, които разбират руски, моля, изслушайте само от 11:41 до 13:13 минута. Мисля, че дава отговори на много въпроси. <https://m.youtube.com/watch?v=VQxv-E4hBIQ&feature=share>

Атанас Кендев: за „създаването“ на националистическите движения е много точно. Тук пред очите ни избуяваха. И възпитаниците им се увеличават въпреки всеки пореден провал. Всъщност, провалите ги виждахме само ние.

Ivan Mihaylov: Аци, ти подкара една тема, по която може да се напише не книга, а цяла поредица. Според мен сегашната носталгия се получава от няколко съществени фактора:

1. Още през соца голяма част от хората нямаха доверие в управлението, не вярваха в „светлото бъдеще“, а въздишаха по западния свят /до колкото успяваха да се докоснат/. Аз познавам хора /и ти ги познаваш някои/, които въпреки доброто материално и обществено положение не искаха да чуят за СССР /Русия/. Сега са настроени проруски. То се принася към децата им и виждаме резултата.

2. Аз лично бях „светофил“ до 1985г., но тъй като четях много светски вестници по време на перестройката /нашите се бяха снилили по думите на Тодор Живков/ си изградих ясна представа за соц. системата. За съжаление малко хора четяха, както и сега.

3. Преврата 89-та година и последващия „преход“ бе направен по светския модел под контрола на КГБ и липсата на лустрация /няма как управляващите след '89 да си направят сами/ и масираната пропаганда на контролираните медии прехвърлиха всичко лошо на запада. Това съчетано с разочарованието на много хора, които изгубиха някакъв комфорт от времето на соца предизвика носталгията.

4. Веднага се появи същия ефект /от т.1/ но в обратна посока: хората пак не вярват на управляващите и въздишат по противоположното /Русия/, която имат за алтернатива на САЩ и ЕС.

5. Мнозинството продължава да не чете и разчита на „казаха го по телевизията“, а телевизите знаем от кого се контролират.

6. Младите приемат положителното от сегашното положение за даденост, слушат историите за това как всички имали работа, имало спокойствие, нямало бедни, всички ходели на почивка без пари и т.н. и си правят изводи, че преди е било като сега, само че по-спокойно и сигурно. А младите винаги търсят справедливост и слушайки по-стари-

²⁶ Цитатът е от книгата на Мария Степанова, „В памет на паметта“ (2019), стр. 103–108.

те приемат, че преди е било по-справедливо. Много е точна фразата: „Който на 20 г. не е бил социалист, няма сърце. Ако и на 40 години си социалист – нямаш мозък“. Явно от нашето поколение има останали много социалисти. То Иво Христов го обясни за 80-те процента, но може и да са 90%!

7. Образованието, както отбелязаха много от коментиращите също е от голямо значение, но няма кой да направи святна реформа, особено по история. Но тук опираме до положението с лустрацията: няма как тия които контролират прехода да искат учениците да четат лоши неща за тях. Да погледнем как се управлява БАН и ни е достатъчно!

Георги Топчиев: само за Иво Христов не разбрах....?

Ivan Mihaylov: От фразата „Ако и на 40 години си социалист – нямаш мозък“ излиза, че доста хора в БГ са останали социалисти и след 40 год. в разбиранията си за живота. А Иво Христов беше казал, че в България имало 80% дебили .....

Атанас Кендев: Да, да проверя дали съм те разбрал: По т.1 – недоверие в бъдещето; По т.2 – липса на функционално образование; По т.3 – пропаганда, т.е. хибридна война; По т.4 – същото; По т.5 – както т.2; По т.6 – като по т.3; По т.7 – отново образованието. Съгласен съм с всички твои изводи.

Ivan Mihaylov: Правилно си обобщил, единствено това недоверие в бъдещето не мисля, че е така, както изглежда! Българина обича да мрънка, независимо от положението си. Може би завистта, както пише Георги Марков е допълнително засилена по време на соца и хората все се оплакват, за да не им завидят. Освен това, за нашенеца е по-важно да е тарикат, а не образован и умен. За това, ако тук излезе водач като Махатма Ганди, няма никакъв шанс да направи масово движение. Българина ако няма келепир, няма да си развали рахатлъка, той не иска да смени властта с по-честна и некорумпирана, а иска той да бъде корумпираният. Друга черта е желанието да се „стои на два стола“. Това се вижда при повечето наши правителства след Стамболов, Бойко Борисов е нагледен пример, сегашното също! Така, че българина има вяра в бъдещето, но неговото собствено. Не мисли изобщо за общественото бъдеще. Той приема държавата като източник на благинки, без негов ангажимент към обществото. Както казва един приятел, на българина му липсва истинският феодализъм.²⁷

В коментарите от дискусията се открояват няколко фактора, свързани с носалгията – и може би най-важният от тях е липсващият разказ за периода преди 1989 г., който да се изучава в училище като легитимна история на комунизма, но също така безверието в бъдещето, недоверието в управляващите преди и

²⁷ Коментарите са предадени тук с минимална редакторска намеса от автора.

сега²⁸, девалвацията на образованието по време на „прехода“, пропагандата в медиите, невежеството и корупцията, лошият манталитет на българина, който не милее за общото благо, а търси само личната изгода. Като реакция срещу всички описани негативи, носталгията е средство за адаптация към настоящето. Изследователи на носталгията по комунизма в Източна Европа стигат до заключението, че тя не изразява желанието да се възстанови тоталитарната система, а по-скоро е критика на икономическите и политически провали на настоящето (Todorova 2010). В този случай, колективната носталгия, ограничена до поколенията, преживяли социализма, е реакция спрямо противоречията на прехода, липсата на социална справедливост, големите социални неравенства, политическите провали, излъганите надежди за по-добро бъдеще. Носталгиците се връщат към своето минало, в което намират тези ценности и добродетели, които ги задоволяват, и които не откриват в настоящето. Трябва да се обележи, че дискусиата, предизвикана с въпрос-обръщение от Ат. Кендев, е публикувана в личния му профил, а не в профила на групата за спомени *Станимаишка фотографчийница*, където политическите коментари са забранени и направо се премахват от администраторите.

Заключение

В статията предадох в съкратен вид основните дейности на Сдружението *Станимаишка фотографчийница* и свързаната група във фейсбук. Хората, създали групата и Сдружението, не са професионални историци, архитекти, учени, или част от общинската администрация, но са ентузиастични, които работят за каузи на доброволни начала, с много идеи за бъдещо развитие. Изследването достига до следните заключения: носталгията по миналото има потенциал от критична позиция да се превърне в културен ресурс и база за развитие на творчески проекти в настоящето; интернет комуникацията все повече се използва за популяризиране на краеведски инициативи и събития за опазване на културноисторическото наследство на общностите; граждански сдружения като *Станимаишката фотографчийница* са важен фактор в определянето на културните политики и приоритети на местно ниво. Сътрудничеството с Общината и общинските институции – музеи, библиотека, е предпоставка за ангажиране на голям брой граждани и специалисти, които да са съпричастни към каузите, подети от Сдружението. Изграждането на партньорски отношения с местни организации и сдружения от други градове е също начин за привличане на публици и постигане на общи цели в културната сфера. Главният извод е, че гражданските сдружения с тяхната дейност не могат да компенсират липсата на държавна политика в областта на културата, нито могат съществено да повлияят за увеличаване разходите за културни дейности и подобряване на културната инфраструктура пред Общините. При липса на властови ресурс, сдруженията са само коректив на местната власт, и се борят за статута на равноправен

²⁸ За културата на недоверие, вж. Лулева 2021.

партър при взимане на решения за промени и подобрения на градската среда и запазване на паметниците на културата.

Литература

Богданова, Зл. 2021. Спомени и рефлексии върху „социалистическия“ градски център. – В: Лулева, А., И. Петрова, П. Петров, С. Казаларска, Я. Янчева. (съст.) *Българският социализъм: идеология, всекидневие, памет*, София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 178–192. [Bogdanova, Zl. 2021. Spomeni i refleksii varhu „sotsialisticheskiya“ gradski tsentar. – V: Luleva, A., I. Petrova, P. Petrov, S. Kazalarska, Y. Yancheva. (sast.) *Balgarskiyat sotsializam: ideologiya, vsekidnevie, pamet*, Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 178–192].

Илиева, А., Л. Гергова, Л. Пейчева, С. Казаларска (съст.). 2014. *Добре дошли в Кибериа! Записки от дигиталния терен*. София: ИЕФЕМ – БАН [Ilieva, A., L. Gergova, L. Peycheva, S. Kazalarska (sast.). 2014. *Dobre doshli v Kiberiya! Zapiski ot digitalniya teren*. Sofia: IEFSEM – BAN].

Лулева, А. 2021. *Култура на не/доверието в България. Антропологични перспективи*. София: ИК „Гутенберг“ [Luleva, A. 2021. *Kultura na ne/doverieto v Bulgariya. Antropologichni perspektivi*. Sofia: IK „Gutenberg“].

Степанова, М. 2019. *В памет на паметта*. Изд. Жанет-45 [Stepanova, M. 2019. *V pamet na pametta*. Izd. Zhanet-45].

Чинков, Н. 1995. *Архитект Боян Чинков*. Поредица Пловдивски Архитекти. Пловдив: Полиграфия АД. [Chinkov, N. 1995. *Arhitekt Boyan Chinkov*. Poreditsa Plovdivski Arhitekti. Plovdiv: Poligrafia AD].

Batcho, K. 1995. Nostalgia: A Psychological Perspective. *Perceptual and Motor Skill* 80(1): 131–143.

Boym, S. 2001. *The Future of Nostalgia*. New York: Perseus Books.

Davis, F. 1979. *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. New York: Free Press.

Jackson, A. (Ed.). 1987. *Anthropology at home*. London ; New York : Tavistock.

Lowenthal, D. 1985. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge University Press.

Sziron, M. 2022. Virtual Spaces for Memories of Communism: *Budapest régi képeken*. In: A. Luleva, I. Petrova, P. Petrov, S. Kazalarska, Zl. Bogdanova, Y. Yancheva (eds.). *Everyday Socialism: Promises, Realities, and Strategies*. Sofia: Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgaria Academy of Sciences, 242–255.

Todorova, M. 2010. From Utopia to Propaganda and Back. In: M. Todorova and Z. Gille (eds.). *Post-communist Nostalgia*. New York: Berghahn Books, 1–17.

Todorova, M., & Gille, Z. (Eds.). 2010. *Post-communist Nostalgia* (1st ed.). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qd8t4>

Yordanova, M. 2019. The Egyptians Dreaming of a Better Yesterday. In: M. Slavkova, M. Maeva, Y. Erolova, R. Popov (eds.). *Between the Worlds: People, Spaces and Rituals*. Sofia: Paradigma, 30–49.

Онлайн източници – групи във фейсбук:

Изгубени в миналото – *Lost in the past*

Станимашка фотографчийница

Гл. ас д-р Златина Богданова

*Институт за етнология и фолклористика с Етнографски Музей –
Българска Академия на Науките.*

Московска бА

1000 София

E-mail: zlatina.bogdanova@iefem.bas.bg